

Η Ευρωπαϊκή Ένωση: Η απειλή της διάλυσης

– Υπόμνημα 2017 –

Περίληψη

Εισαγωγή

Η κρίση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) είναι πολύπλευρη και έχει εμφανώς βαθύνει κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους. Το βρετανικό δημοψήφισμα και η ψήφος υπέρ της εξόδου της Βρετανίας από την ΕΕ δεν είναι παρά το πλέον σαφές σύμπτωμα των διαλυτικών τάσεων. Το ρήγμα μεταξύ κέντρου-περιφέρειας στην ευρωζώνη συνεχίζει να υπάρχει. Η άφιξη ενός μεγάλου αριθμού προσφύγων από τις εμπόλεμες περιοχές της Μέσης Ανατολής έχει οδηγήσει σε οξυτάτες διαμάχες στην ΕΕ αναφορικά με το ζήτημα του ποιος θα πρέπει να αναλάβει τη φροντίδα τους. Ο τρόπος με τον οποίο οι δυνάμεις υπέρ του ελεύθερου εμπορίου πίεσαν για την επίτευξη της Οικονομικής και Εμπορικής Συμφωνίας (CETA) μεταξύ της ΕΕ και του Καναδά καταδεικνύει την απόλυτη περιφρόνηση απέναντι στις αντιρρήσεις των δημοκρατικά εκλεγμένων οργάνων (π.χ. στις βελγικές περιφέρειες της Βαλλονίας και των Βρυξελλών).

Απέναντι στην πολλαπλή κρίση της ΕΕ, υπάρχει μια σχετικά ευρεία συναίνεση που κυμαίνεται από τους σοσιαλδημοκράτες μέχρι τις δεξιές εθνικιστικές δυνάμεις για να επιδιώξουν μια φυγή προς τα εμπρός προς μια αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση της ΕΕ. Κατά τα λοιπά, διαφορετικές στρατηγικές για την αντιμετώπιση των κρίσεων μπορούν να γίνουν διακριτές. Η κυρίαρχη απάντηση είναι να συνεχίσουμε όπως-όπως και κατέχει προνομιακή θέση στις χριστιανοδημοκρατικές, σοσιαλδημοκρατικές και φιλελεύθερες δυνάμεις. Αυτή η στρατηγική συνεχίζει το νεοφιλελεύθερο τρόπο ολοκλήρωσης και επιδιώκει να διατηρήσει το σημερινό γεωγραφικό σχήμα της ευρωζώνης και της ζώνης Σένγκεν. Πιθανότατα, δεν θα εμποδίσει την βάθαιμα των διαλυτικών τάσεων. Υπάρχουν δυο επιμέρους είδη της στρατηγικής του να συνεχίσουμε όπως-όπως. Το ένα είδος στοχεύει στο συνδυασμό αυτής της στρατηγικής με μεγαλύτερη δημοσιονομική ευελιξία και περισσότερες δημόσιες επενδύσεις και υποστηρίζεται κυρίως από τις σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις στη Γαλλία και τη Μεσόγειο. Το δεύτερο επιμέρους είδος εγκαταλείπει την ακεραιότητα της ζώνης Σένγκεν και μάλλον τάσσεται υπέρ μιας μικρότερης ζώνης Σένγκεν με αυστηρότερους ελέγχους στα σύνορα. Ευνοείται από ένα σχετικά ευρύ φάσμα δυνάμεων, ιδίως στη Γερμανία, την Αυστρία και την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η ιδέα ενός «πυρήνα της Ευρώπης» με μια μικρότερη και πιο συμπαγή ευρωζώνη υποστηρίζεται από τις δεξιές εθνικιστικές δυνάμεις, όπως η Λίγκα του Βορρά στην Ιταλία, το Κόμμα Ελευθερίας στην Αυστρία (FPÖ) και το κόμμα Εναλλακτική για τη Γερμανία (AfD), καθώς και από μερικά χριστιανοδημοκρατικά ρεύματα στη Γερμανία. Τέλος, στα δεξιά του πολιτικού φάσματος υπάρχουν αντιλήψεις σχετικά με την «Ευρώπη των Εθνών», οι οποίες υποστηρίζουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω της Ενιαίας Αγοράς και των συνδεδεμένων με αυτήν οικονομικών ρυθμίσεων. Από την άλλη, η εθνικιστική δεξιά απαιτεί περισσότερο χώρο για εθνικές ανταγωνιστικές στρατηγικές. Δεξιά εθνικιστικά κόμματα, όπως το κόμμα Fidesz στην Ουγγαρία και το Prawo i Sprawiedliwość (κόμμα του Νόμου και της Δικαιοσύνης) στην Πολωνία,

θεωρούν τα περιφερειακά ταμεία ως ένα βασικό στοιχείο της ολοκλήρωσης, ενώ μερικές δυνάμεις της εθνικιστικής δεξιάς τείνουν ακόμη και προς την αποχώρηση από την ΕΕ.

Επίσης, στην πολιτική αριστερά υπάρχουν αποκλίνουσες στρατηγικές. Μερικές δυνάμεις υποστηρίζουν μια μορφή δημοκρατικού ευρωπαϊκού φεντεραλισμού με τις πολιτικές προϋποθέσεις ενός τέτοιου σχεδίου να είναι εξαιρετικά απαιτητικές. Άλλες αριστερές δυνάμεις δεν θεωρούν τον δημοκρατικό ευρωπαϊκό φεντεραλισμό ως μια ρεαλιστική λύση και αντιλαμβάνονται τα θεσμικά όργανα της ΕΕ ως σε μεγάλο βαθμό θωρακισμένα απέναντι στις λαϊκές πιέσεις. Προτείνουν μια σαφώς φιλοκοινωνική ατζέντα, αψηφούν τους κανονισμούς της ΕΕ και προκρίνουν την αποχώρηση από την ευρωζώνη σε περίπτωση που αυτό είναι αναγκαίο για την αλλαγή της ασκούμενης πολιτικής σε προοδευτική κατεύθυνση.

1. Μακροοικονομική πολιτική: για την αντιμετώπιση της λιτότητας και της άνισης ανάπτυξης

Από τα τέλη του 2014 και τις αρχές του 2015, η επίσημη πολιτική της ΕΕ έχει αναλάβει δυο πρωτοβουλίες προκειμένου να πυροδοτηθεί η ανάκαμψη, το «Σχέδιο Γιούνκερ» και την αποσαφήνιση της ερμηνείας του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) με στόχο την παροχή μεγαλύτερου περιθωρίου άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής από τα κράτη-μέλη. Τα αποτελέσματα αυτών των σχετικά άτολμων πρωτοβουλιών για την τόνωση της ζήτησης είναι αποθαρρυντικά. Η ευρωζώνη εξακολουθεί να βρίσκεται μακριά από μια βιώσιμη ανάκαμψη και, μαζί με τη γενική αποδυνάμωση της παγκόσμιας οικονομίας και τις αβεβαιότητες που προκάλεσε η ψήφος υπέρ του Brexit, η ευθραυστότητα της ανάκαμψης έχει προσφάτως αυξηθεί σημαντικά.

Η άσκηση μακροοικονομικής πολιτικής στην ΕΕ προϋποθέτει μια διαφορετική προσέγγιση, προκειμένου βραχυπρόθεσμα να επιτευχθεί μια ισχυρή και αυτοσυντηρούμενη ανάκαμψη με πλήρη απασχόληση και δίκαιη ανάπτυξη και μακροπρόθεσμα να αποτραπούν οι προφανείς μακροοικονομικές ανισορροπίες. Η σημερινή προσέγγιση της μακροοικονομικής πολιτικής επιχειρεί την επίτευξη αυτών των στόχων μέσω της άσκησης δημοσιονομικής λιτότητας και ανταγωνιστικής υποτίμησης που στηρίζεται στις «διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις» της αγοράς εργασίας, δηλαδή μέσω ουσιαστικά της συρρίκνωσης των δικαιωμάτων των εργαζομένων, της αποδυνάμωσης των συνδικάτων και της διάλυσης του κοινωνικού κράτους.

Μια πειστική εναλλακτική λύση προϋποθέτει τουλάχιστον έξι σημαντικές αλλαγές: 1) αντικατάσταση του στόχου για ισοσκελισμένο προϋπολογισμό από το στόχο για ισορροπημένη οικονομία και υψηλό και βιώσιμο επίπεδο απασχόλησης, 2) μακροπρόθεσμα, αύξηση του προϋπολογισμού της ΕΕ για την χρηματοδότηση επενδύσεων σε πανευρωπαϊκή κλίμακα και δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και για την χρηματοδότηση αντικυκλικής δημοσιονομικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο που μπορεί να υποστηρίξει τις εθνικές δημοσιονομικές πολιτικές, 3) προτεραιότητα στην άμβλυση των ανισοτήτων μεταξύ των διαφορετικών περιφερειών και τομέων 4) προώθηση της ανάπτυξης σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο μέσω μιας μακροπρόθεσμης ευρωπαϊκής στρατηγικής, 5) η τρέχουσα αποπληθωριστική στρατηγική της ανταγωνιστικής υποτίμησης θα πρέπει να αντικατασταθεί από μια στρατηγική αύξησης των μισθών που να εξασφαλίζει τη δίκαιη συμμετοχή των εργαζομένων στην ανάπτυξη του εθνικού εισοδήματος, καθώς και σταθερό πληθωρισμό και 6) αποτελεσματικά μέτρα κατά του φορολογικού ανταγωνισμού.

2. Νομισματική και χρηματοπιστωτική πολιτική της ΕΕ: το εύκολο χρήμα φτάνει στα όριά του;

Το 2016, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) συνέχισε και μάλιστα ενίσχυσε την πολιτική της για πολύ εύκολη πίστωση. Ωστόσο, υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτή η πολιτική μπορεί να φτάνει στα όριά της. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, η ΕΚΤ έχει αποκτήσει τεράστιες εξουσίες και αρμοδιότητες, που καθιστούν την ανεξαρτησία της από οποιαδήποτε πολιτική εξουσία στην ΕΕ ακόμη μεγαλύτερη παραβίαση των δημοκρατικών αρχών. Εν τω μεταξύ, η κυριότερη πρωτοβουλία της ΕΕ στον χρηματοοικονομικό τομέα, η Ένωση Κεφαλαιαγορών, φαίνεται ότι είναι απίθανο να αποδώσει

σημαντικά οικονομικά οφέλη και αναμφίβολα θα διαταραχθεί σοβαρά από την επικείμενη αποχώρηση της Βρετανίας από την Ένωση.

3. Η μετανάστευση και η αλληλεγγύη της ΕΕ

Η μετανάστευση εντός της ΕΕ και προς την ΕΕ από χώρες μη-μέλη της ΕΕ έχει προκαλέσει έντονη πίεση θέτοντας σε σκληρή δοκιμασία την ενότητα και την αλληλεγγύη της ΕΕ. Αποτέλεσε έναν από τους βασικούς παράγοντες στη συζήτηση για το Brexit και επηρέασε το τελικό αποτέλεσμα τον Ιούνιο του 2016. Επίσης, η μετανάστευση έχει καταστεί το βασικό σημείο συσπείρωσης για τα δεξιά κινήματα και κόμματα σε ολόκληρη την ΕΕ από την Πολωνία στην Ανατολή μέχρι τη Γαλλία στη Δύση, δίχως να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα ζητήματα που σχετίζονται με αυτήν. Σημειώνονται διαφορετικές ροές μετανάστευσης με διαφορετική οικονομική και πολιτική δυναμική. Για ορισμένες χώρες, όπως η Βρετανία, η ενδοκοινοτική μετανάστευση από τις ανατολικές ευρωπαϊκές χώρες έχει επισημανθεί ως «πρόβλημα», παρά το γεγονός ότι η «ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων» αποτελεί Κοινοτικό κεκτημένο, ενώ για άλλες χώρες, όπως η Γερμανία, η μετανάστευση από χώρες εκτός της ΕΕ έχει επισημανθεί ως «πρόβλημα». Ορισμένες χώρες, όπως η Πολωνία, έχουν στείλει πάνω από ένα εκατομμύριο μετανάστες σε άλλες χώρες της ΕΕ, ενώ συγχρόνως αποτελούν μια ισχυρή φωνή εναντίον των μεταναστών από χώρες εκτός της ΕΕ, κυρίως από τη Συρία και άλλα μέρη της περιοχής της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής.

Ισχυρίζονται ότι τα προβλήματα είναι η πίεση στους κοινωνικούς πόρους και η απειλή για τις εθνικές και πολιτιστικές ταυτότητες. Ενώ το πρώτο είναι αποτέλεσμα της μακροχρόνιας παραμέλησης της δημόσιας παροχής στο πλαίσιο των διάφορων νεοφιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών, το τελευταίο είναι περισσότερο μια δικαιολογία για να κατηγορηθούν οι «άλλοι» για τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν οι φτωχοί, εν μέρει λόγω της ίδιας ακριβώς νεοφιλελεύθερης πολιτικής του ελεύθερου εμπορίου και της παγκοσμιοποίησης. Επίσης, υπάρχουν ελάχιστες ενδείξεις αναφορικά με τον ισχυρισμό ότι οι μετανάστες έχουν κάνει κατάχρηση της προνοιακής υποστήριξης στις χώρες υποδοχής.

Υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις απέναντι στις τρέχουσες ξενοφοβικές και αντι-μεταναστευτικές πολιτικές στην ΕΕ. Μεσοπρόθεσμα είναι αναγκαία η ανάληψη πολιτιστικής και πολιτικής δουλειάς για την αλλαγή των δημόσιων αντιλήψεων ως προς την αξία των μεταναστών στις χώρες υποδοχής, ενώ βραχυπρόθεσμα υπάρχουν οι απαραίτητοι οικονομικοί και χρηματοδοτικοί πόροι για να μετριαστεί η πίεση στις περιοχές υποδοχής, καθώς και για τη στήριξη των ανθρώπων, που υποχρεώθηκαν να αναζητήσουν καταφύγιο στην ΕΕ.

4. Ο δεξιός και οικονομικός εθνικισμός στην ΕΕ: προέλευση, προγράμματα και αντιδράσεις

Η πολλαπλή κρίση στην ΕΕ έχει διευκολύνει την άνοδο των δεξιών εθνικιστικών δυνάμεων. Η εθνικιστική δεξιά περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα θέσεων, από τις εθνικιστικές φιλελεύθερες συντηρητικές δυνάμεις σε εκείνες που είναι απροκάλυπτα φασιστικές. Μερικές από αυτές τις δυνάμεις υποστηρίζουν προγράμματα τα οποία είναι μάλλον νεοφιλελεύθερα, ενώ άλλες συνδυάζουν νεοφιλελεύθερα με εθνικο-συντηρητικά στοιχεία και μερικές από αυτές περιλαμβάνουν ετερόδοξα στοιχεία. Οι υποστηριζόμενες κοινωνικές πολιτικές χαρακτηρίζονται από ένα συνδυασμό στοιχείων παροχής κοινωνικής πρόνοιας βάσει ανταποδοτικότητας και συντηρητικών μέτρων.

Τα τελευταία αποσκοπούν στην αποκατάσταση των «παραδοσιακών» ρόλων των φύλων. Σε αρκετές χώρες της Δυτικής Ευρώπης με σημαντικό πληθυσμό μεταναστών, τα δεξιά εθνικιστικά κόμματα υποστηρίζουν με επιθετικό τρόπο την αποκλειστική «εθνική προτίμηση». Οι αντιμαχόμενες στρατηγικές δεν θα πρέπει απλώς να αντιπαραθέτουν «ευρωπαϊκές» απέναντι σε «εθνικές» λύσεις. Αντίθετα, οφείλουν να προτείνουν ισότιμες και χωρίς αποκλεισμούς πολιτικές. Το πρόβλημα της παρακμής των περιφερειακών περιοχών και πολλών αγροτικών περιοχών πρέπει να αντιμετωπισθεί. Η στρατηγική αυτού του είδους θα πρέπει να αναφέρεται σε συγκεκριμένες

περιοχές, όπου η πιθανότητα για επιτυχία είναι μεγαλύτερη. Συχνά, αυτό παρατηρείται σε εθνικό επίπεδο παρά σε επίπεδο ΕΕ.

5. Οι ευρωπαϊκές εξωτερικές σχέσεις

Από την έναρξη της προσωρινής αναστολής των διαπραγματεύσεων για τη Διατλαντική Εταιρική Σχέση Εμπορίου και Επενδύσεων (ΤΤΙΡ) και την έναρξη της εφαρμογής της Συνολικής Οικονομικής και Εμπορικής Συμφωνίας (CETA) μεταξύ ΕΕ και Καναδά, η τελευταία έχει κλέψει τα φώτα της δημοσιότητας. Ωστόσο, μεταξύ των αριστερών κομμάτων, των συνδικάτων και των κοινωνικών κινημάτων πολλοί θεωρούν ότι η CETA είναι τόσο οπισθοδρομική όσο και η ΤΤΙΡ αναφορικά με τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Μια από τις πιο επίμαχες διατάξεις αφορά στο αποκλειστικό και μονομερές δικαίωμα των διεθνικών εταιριών να μηνύουν κυβερνήσεις στα ιδιωτικά, διαιτητικά δικαστήρια για απώλειες που προκύπτουν μετά από μια αλλαγή στη νομοθεσία. Παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με τη CETA «το δικαίωμα ρύθμισης εντός των εδαφών τους για την επίτευξη νόμιμων στόχων πολιτικής» είναι κατοχυρωμένο στα κράτη, το ενδεχόμενο επιβολής κολοσσιαίων αποζημιώσεων είναι αρκετό για να παραλύσει οποιαδήποτε κυβερνητική δράση. Επιπλέον, με δεδομένη την ισχυρή παρουσία των αμερικανικών εταιριών στον Καναδά, αυτές μπορούν να επιτύχουν, μέσω της CETA, ένα σημαντικό μέρος των στόχων της ΤΤΙΡ. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η CETA πρέπει να επικυρωθεί από τα εθνικά κοινοβούλια, τα κράτη μέλη θα αποτελέσουν το βασικό επίπεδο εναντίωσης απέναντι στη CETA.

Σήμερα, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (European Neighbourhood Policy) βρίσκεται σε αδράνεια. Η Ανατολική εταιρική Σχέση απέτυχε μετά την ουκρανική κρίση, για την οποία εν μέρει ευθύνεται, ενώ εμφύλιοι πόλεμοι μαινόνται στο νότο και, πρώτα και κύρια, στη νοτιοανατολική πλευρά της Μεσογείου. Ως εκ τούτου, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ) καθίσταται, στα δυο αυτά μέτωπα, το παράπλευρο θύμα της συγκρουσιακής πολιτικής των ΗΠΑ έναντι της Ρωσίας. Η ρήξη που δημιουργήθηκε από την ουκρανική κρίση ανοίγει το δρόμο για εξωτερικές παρεμβάσεις, που ενισχύουν τις διαιρέσεις και τον κατακερματισμό εντός της ΕΕ. Επίσης, αποκαλύπτει και εντείνει την αδυναμία της ΕΕ να ενεργεί ανεξάρτητα. Η ουκρανική κυβέρνηση, που ενθαρρύνεται από τη διφορούμενη στάση των ΗΠΑ και παρά την καταστροφική κατάσταση στη χώρα, εμποδίζει την εφαρμογή της Συμφωνίας του Μινσκ την οποία έχει καταρτίσει η ΕΕ, ενώ οι Ρώσοι έχουν την τάση να παρακάμπτουν το Παρίσι και το Βερολίνο προκειμένου να έχουν άμεση επαφή με την Ουάσιγκτον. Η προσέγγιση της ΕΠΓ έχει βασιστεί στον εξαναγκασμό των χωρών της γειτονίας της ΕΕ να υιοθετούν τμήματα του Κοινοτικού της κεκτημένου. Η ολοκλήρωση αυτού του είδους βαθαίνει τις τάσεις αποβιομηχανοποίησης στην περιφέρεια. Και σε μερικές περιπτώσεις, όπως η Ουκρανία και η Μολδαβία, έχει βαθύνει τα εσωτερικά γεωπολιτικά ρήγματα. Αντί να προωθούν την εμβάθυνση του ελεύθερου εμπορίου και την υποτελή ολοκλήρωση, η πολιτική γειτονίας της ΕΕ θα πρέπει να θεσπίσει μορφές αμοιβαίως επωφελούς συνεργασίας, όπως για παράδειγμα σε τομεακό επίπεδο.

The full text of the EuroMemorandum draws on discussions and papers presented at the 22nd Workshop on Alternative Economic Policy in Europe, organised by the EuroMemo Group in cooperation with the Faculty of Economics, University of Coimbra, from 15-17 September 2016 in Coimbra, Portugal.

For more information on the EuroMemo Group, please contact us or look up our web site at:

www.euromemo.eu